

DÜŞÜNSEL VE GÖRSEL BOYUTLARIYLA KÜLTÜR

Editör
Dr. Barış ÇAĞIRKAN

"En İyi
Akademi, Bir
Kitaplıktır."

DÜŞÜNSEL VE GÖRSEL BOYUTLARIYLA KÜLTÜR

Editör:
Dr. Öğr. Üyesi Barış ÇAĞIRKAN
ORCID: 0000-0002-0013-1831

© **Gazi Kitabevi Tic. Ltd. Şti.**

Bu kitabın Türkiye'deki her türlü yayın hakkı Gazi Kitabevi Tic. Ltd. Şti'ne aittir, tüm hakları saklıdır. Kitabın tamamı veya bir kısmı 5846 sayılı yasanın hükümlerine göre, kitabı yayınlayan firmanın ve yazarlarının önceden izni olmadan elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, yayımlanamaz, depolanamaz.

ISBN • 978-625-8494-69-3
Baskı • Kasım, Ankara, 2021

Dizgi/Mizanpaj • Gazi Kitabevi
Kapak Tasarım • Barış ÇAĞIRKAN

Gazi Kitabevi Tic. Ltd. Şti.
Yayıncı Sertifika No: 44884

Merkez
Bağçelievler Mah. 53. Sok. No: 29 Çankaya/ANKARA
0.312 223 77 73 - 0.312 223 77 17
0.312 215 14 50
www.gazikıtabevi.com.tr
info@gazikıtabevi.com.tr

Mağaza
Döğol Cad. No: 49/B Beşevler/ANKARA
0.312 213 32 82 - 0.312 213 56 37
0.312 213 91 83

Sosyal Medya
gazikıtabevi
gazikıtabevi
gazikıtabevi

Vadi Grafik Tasarım Reklam Ltd. Şti.
Matbaa Sertifika No: 47479

Matbaa
İvedik Organize Sanayi Bölgesi 1420. Cadde
No: 58/1 Yenimahalle / ANKARA
0.312 395 85 71

İÇİNDEKİLER

Önsöz..... v

BÖLÜM I

DÜŞÜNSEL BOYUT

Bilimsel Nesnellik, Kültür ve Protokol Önermeleri Tartışması:
Carnap, Neurath ve Popper..... 3
Zöhre YÜCEKAYA & Alper Bilgehan YARDIMCI

İletişim Çalışmalarında Kültür Nosyonu 25
Emrah DOĞAN

Türk Edebiyatında Sinema, Yeşilçam ve Seyir Kültürü 49
Şener Şükrü YİĞİTLER

Kültür ve Değerlerin Bilimdeki Rolü: Popper ve Kuhn'un
Bilimsel Nesnellik Anlayışı..... 83
Alper Bilgehan YARDIMCI

Çokkültürcülük Bağlamında Değişen Diaspora Ağları ve Aidiyet
Algısı 103
Barış ÇAĞIRKAN

BÖLÜM II

GÖRSEL BOYUT

Türk El Sanatlarının Halk Kültüründeki Yeri..... 127
Gülten KURT

Bir İnanç ve Kültür Nesnesi Olarak Kandil Kullanımı..... 161
Sevgi KILINÇ

Sinema Kültüründe Kadın Stereotipleri: Gupse Özay Filmleri
Üzerinden Bir Değerlendirme..... 201
Meryem MEMİŞ DOĞAN

KÜLTÜR VE DEĞERLERİN BİLİMDEKİ ROLÜ: POPPER VE KUHN'UN BİLİMSEL NESNELİK ANLAYIŞI

Alper Bilgehan YARDIMCI*

Giriş

Bilime ve onun bilgisine akademik, politik, ekonomik ve kamusal alanlar olmak üzere birçok alanda diğer bilgi iddialarına kıyasla daha fazla güven duyulmaktadır. Bilime duyulan bu güvenin temelinde büyük ölçüde bilimsel süreçlerin ve yöntemlerin nesnel bir şekilde yürütülmesi ve bu nesnel sürecin bir ürünü olarak bilimsel bilginin tarafsız bilim insanları tarafından ortaya konulduğu düşüncesi yatmaktadır. Bu bakımdan toplum tarafından bilimin tartışılmaz statüsünün ve bilimsel bilgiye verilen değerlerin belirleyicisi olarak nesnellik özelliği ön plana çıkmaktadır. Bilhassa doğa bilimleri söz konusu olduğunda bilimsel yöntemin olgulara ve dış dünyaya ilişkin nesnel bilgiler sağladığı düşünülmektedir. Bu bakımdan doğa bilimleri, bilimde nesnellik paradigmatik örnekleri olarak kabul görmektedir. Beşeri ve sosyal bilimler alanında ise doğa bilimlerine kıyasla nesnellik algısı düşük olmasına rağmen, yöntemlerinin bilimsel yöntemle çalışmaya uygun olmasından dolayı en azından ilke olarak nesnel olduğu değerlendirilmektedir. Bilimin değerler alanından ziyade olgu alanına ilişkin çalışmalar yürütmesi, bilim insanlarının değerler, anlamlar ve ideallerinden kendisini izole ederek bilimsel nesnellik temin edilebileceği konusunda genel bir kavrayışa yol açmaktadır. Bu görüşün önde gelen düşünürü Karl Popper'dır. Popper bilimsel nesnellik, olgusal içerikli önermelerin –protokol önermeleri– öznelarası sınanabilir olması ile temin edilebileceğini ve böylece bilim insanlarının çalışmalarında kültür, değer ve inanç gibi öznel kanıların bilimsel bilginin temellenmesi ve sınanması noktasında kullanılamayacağını ifade etmiştir.

* Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü,
E-posta: alperyardimci@pau.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-3245-7203

Ancak bilimin doğasına yönelik bir soruşturma bilimsel bilginin düşünüldüğü kadar nesnel bir sürece sahip olmadığını, bilim faaliyetini gerçekleştiren bilim insanlarının kişisel çıkarlarının, değerlerinin ve içinde yaşamış oldukları kültürel faktörlerin bilimsel bilginin elde edilmesi sürecinde etkili olabileceğini ortaya koymaktadır. Bu bakımdan bilimin doğasını doğru bir şekilde anlayabilmenin yolu bilimlerde nesnellik ölçütünün sosyolojik ve kültürel unsurlarla yakından ilişkili olduğunu bilmekten geçmektedir. Thomas Kuhn bilimsel değerlendirmelerde değer yargılarının ve kültürel unsurların kaçınılmaz olduğu düşüncesindedir. Kuhn, Popper'ın aksine sosyolojik etmen ve değerleri de işin içerisine katarak bir bilimsel nesnellik değerlendirmesi yapmaktadır. Bu doğrultuda, o bilimde fazlasıyla öznel unsurları vurguladığı eleştirilerine imkân vermeyecek şekilde bilim insanlarının takip etmesi gereken ve tavsiye niteliğinde olan belirli değerler neticesinde bilimsel nesnellik ve rasyonelitenin sağlanabileceğini ifade etmektedir. Bu kapsamda çalışmada, bilimin en bilinen özelliği olarak göze çarpan nesnellik kavramı ve düşüncesine yönelik kavramsal bir belirlemenin ardından kültür ve değer gibi sosyolojik unsurların bilimsel objektifliğin ayrılmaz bir parçası olduğu argümanı, Popper ve Kuhn'un çalışmaları göz önünde bulundurularak serimlenecektir.

1. Bilimsel Nesnellik Tanımlaması

Tarihsel süreç içerisinde nesnellik konusu felsefi düşüncenin bütün çalışma alanları içerisinde değerlendirilmiş bir konudur. Bununla birlikte, bilimsel nesnellik konusu ise felsefenin önemli alt disiplinlerinden biri olarak karşımıza çıkan bilim felsefesinin en temel araştırma konularından biridir çünkü bilimsel nesnellikle ilişkili olarak yürütülen tartışmalar, bilim felsefesi alanında kuramların onaylanması ve seçimi, tümevarım sorunu, bilimsel değişim, bilimsel realizm, bilimsel açıklama, deney, ölçme ve miktar belirleme, kanıt, tekrarlanabilirlik, bilimde feminizm ve bilimde değerler gibi bilim felsefesinin hemen hemen her çalışma alanı ile yakından ilişkilidir (Reiss & Sprenger, 2020). Bu bakımdan bilimsel nesnellik ne olduğunun belirlenmesi ve hangi açılardan değerlendirildiğinin gözler önüne serilmesi, diğer çalışma alanlarındaki problemlerin daha detaylı ve doğru bir şekilde çözümlenebilmesi için olmazsa olmaz bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Felsefi soruşturmaya tabi olan bir konuda bir kavramın tanımını vermek kolay bir girişim değildir çünkü kavramların birçok farklı özelliği ve kullanım biçimleri olabilmektedir. Popper'ın (2019, s. 68) da belirttiği üzere “nesnel” ve “öznel” gibi sözcükler çelişkili kullanımlara ve sınırı belli olmayan tartışmalara yol açabilecek derinlikte felsefi kavramlardır. Yine de yol gösterici olması bakımından her kavramda olduğu gibi ilk olarak bu kavramların sözlüklerdeki karşılığına bakılabilir. Bu doğrultuda objektiflik olarak da dilimizde kullanılan nesnellik kavramının sözlük tanımına baktığımızda Türk Dil Kurumu'na (2021) göre; nesnellik, “nesnelere dayanma durumu” olarak tanımlanırken, Oxford İngilizce Sözlüğüne (2021) göre ise nesnellik; (a) kişisel duygu veya görüşlerden etkilenmeyip sadece olguları ve gerçekleri dikkate alma ve (b) bir şeyin yalnızca kanıtlanabilecek gerçeklere dayanması olmak üzere iki farklı anlama gelmektedir. Ancak bu tanımlar bilim felsefesi içerisinde değerlendirilen bilimsel nesnellik tanımlarının sadece bir yönünü yansıtmaktadır. Elisabeth Lloyd (1995, s. 353) ise nesnellik kavramını detaylandırarak kavramın bilimsel nesnellik ile bağlantısını etraflıca kurmaktadır. Elisabeth Lloyd'a göre; nesnellik şu anlamlara gelmektedir:

- I. Nesnellik, *tarafsız, çıkarısız, önyargısız*, kişisel olmayan, belirli bir bakış açısını yansıtmayan veya bir bakış açısına sahip olmama anlamına gelir;
- II. Nesnellik, *kamusal, halka açık*, gözlemlenebilir veya en azından prensipte erişilebilir anlamına gelir.
- III. Nesnellik, *bizden bağımsız* veya ayrı olarak var olmak anlamına gelir;
- IV. Nesnellik, *gerçekten var olan*, gerçekten gerçek, şeylerin gerçekte olduğu gibi anlamlara gelmektedir.

İlk nesnellik tanımlaması, ön yargı, kişisel ve politik çıkarılardan bilimsel araştırmanın izole edilmesi anlamında kullanılmaktadır. İkinci nesnellik tanımlaması bilimsel yöntem fikri ile ilişkili olmak üzere epistemolojik bir tanımlama olarak değerlendirilebilmektedir. Böylece, bilim, onu diğer disiplinlerden ve bilimsel olmayan alanlardan ayıran özel bir yöntemin kullanılmasıyla karakterize edilir. Üçüncü tanımlamada nesnellik dünyanın kendi başına var olduğu fikridir. Dünyanın nasıl olduğu, bize ve nasıl düşündüğümüze bağlı değildir. Gerçeklik, insan

düşüncesi ve deneyiminden bağımsızdır. Dördüncü nesnellik kavramı doğrulukla ilgilidir. Doğruluk, neye inandığımıza bağlı olmaması, dünyanın nasıl olduğuna bağlı olması anlamında nesneldir (Sankey, 2021, s. 7-8).

Lloyd'un tanımlamalarını dikkate aldığımızda Hanna (2004, s. 340), ilk iki tanımın içsel ya da yöntemsel olarak rasyonel bilimin yöntemleriyle ilgili olduğunu belirtirken, sonraki iki tanımlamayı ise dışsal ve temsili olarak bilimin rasyonel amacı ile ilgili olduğunu belirtmektedir. Bu tanımlamalardan hareketle, bilimsel nesnellik kabaca şu şekilde tanımlanabilir. Bilimsel nesnellik, bilim insanlarının kullanmış oldukları yöntem ya da sonuçların, belirli bir grubun ya da kişinin çıkarı, değer yargısı, bakış açısı ve ön yargısından ayrı olarak ortaya konulması ya da bilimsel iddiaların ya da bilgilerin dış dünyayı olduğu gibi doğrudan yansıtmasıdır (Reiss & Sprenger, 2020). Ancak bu tanımın da yeteri kadar etraflıca bir tanım olmadığını belirtmek gerekmektedir. Popper'ın ifade ettiği üzere nesnellik gibi bir kavramı tanımlarken o kavramın ayırt edici özelliklerini vermek ve sınırlarını çizmek kolay bir girişim değildir. Bu anekdotu göz önünde bulundurarak çalışma boyunca Popper ve Kuhn'un nesnellik tanımlamaları ve özellikle bilimsel nesnellik ilişkin kavrayışları ön plana çıkarılmaktadır.

Görüldüğü üzere, bilimsel nesnellik hakkında yapılan çeşitli tanımlamalardan hareketle bu konunun bilim felsefesi alanında farklı şekillerde ele alındığı sonucuna varmak şaşırtıcı olmayacaktır. Bilimsel nesnellik tartışması yaygın olarak iki farklı görüş ve özellik doğrultusunda bilim felsefesi alanında kendisine yer bulmaktadır. Bu görüşlerden öne çıkanı bilimin en temel özelliği olarak görülen bilimsel nesnellik kültür, değer ve sosyal faktörlerden izole bir şekilde ele alınarak temin edileceğine yönelik görüş ile bu görüşten farklı olarak kültür, değer ve sosyal unsurlardan ayırt edilmeden bilimsel nesnellik ortaya konulamayacağını iddia eden sosyolojik bakış açısıdır. Bununla birlikte, bilimsel nesnellik meselesi bilimin hangi unsurunun dikkate alınması gerektiği ile de belirlenebilmektedir. Buna göre; nesnellik terimi ilk pozisyon ile bağlantılı olacak şekilde genel olarak *ürün nesnellik*i ve *süreç nesnellik*i olmak üzere iki farklı şekilde ele alındığını vurgulamak gerekir (Reiss & Sprenger, 2020). Ürün nesnellik görüşüne göre; bilim ve bilimsel faaliyetin ürünleri olarak değerlendirilebilecek teoriler,

yasalar, deneysel sonuçlar, gözlemler ve olgular dış dünyanın doğru temsillerini oluşturduğu ölçüde bilimsel bilgi nesnel olarak kabul edilmektedir. Bu kapsamda, bilimin ürünleri, insanların tercihleri, beklentileri, amaçları ve çıkarlarından etkilenmemektedir. İkinci anlayışa göre; bilimi karakterize eden süreç ve yöntemler sosyal ve etik değerlere ya da bilim insanının bireysel önyargısına bağlı olmadığı ölçüde bilimin nesnel olduğu kabul edilmektedir. Bilimsel süreç açısından nesnellik arayışı ölçüm prosedürleri, bireysel akıl yürütme süreçleri veya bilimin sosyal ve kurumsal boyutu gibi farklı unsurları barındırmasından dolayı ürün olarak nesnellik anlayışına göre daha karmaşık ve çok yönlüdür. Yapılan tanımlamalardan anlaşılmaktadır ki bilimsel nesnellik tanımlamaları daha çok kültür ve değer gibi beşeriyete özgü öznel unsurlardan ayırt edilerek ortaya konulmaktadır. Bu bağlamda çalışma kapsamında nesnellüğün daha çok bilimsel topluluklar ve uygulamalarında aranması gerektiği yönündeki sosyolojik bakış açısı, Popper'ın düşüncelerinin toplumsal unsurlar bağlamında tekrardan değerlendirilmesi ve Kuhn'un bu bakış açısını destekleyici görüşleri ile ilişkilendirilerek ortaya konulmaktadır.

2. Karl Popper'da Bilimsel Nesnellüğün Dönüşümü

Bilimsel bilginin elde edilmesi sürecinde kullanılan yöntem ve araçlar dünyaya ilişkin olguları doğru bir şekilde yansıttığı sürece bilimsel nesnellüğün temin edildiği düşüncesi ilk olarak akla gelen düşüncedir. Bu kapsamda bilim insanlarının amacı dış dünyada bulunan olguları doğrudan keşfetmek, analiz etmek ve bunları bir sistem içerisinde aktarmaktır. Bu amaç aynı zamanda bilim insanına kendi bakış açısını çalışmasına yansıtma durumunu ortadan kaldırmaktadır. Ürün nesnellığı kapsamı içerisinde değerlendirilen bu düşünce olgulara bağlılık olarak nesnellik ya da dış dünyanın resmedilmesi olarak nesnellik gibi çeşitli konu başlıkları altında incelenmektedir. Her ne kadar az sayıda filozof böyle bir bilimsel nesnellik kavramını desteklemiş olsa da bu fikir Carnap, Hempel, Reichenbach ve Popper gibi yirminci yüzyılın önde gelen bilim filozoflarının çalışmalarında sık sık yer almaktadır.

Popper özelinde konuyu detaylandırdığımızda, Popper “Bilimsel Araştırmanın Mantığı” adlı kitabının “Bilimsel Nesnellik ve Öznel Kanı” konu başlıklı bölümünde bilimsel nesnellığe ilişkin tespitini Kant'ın

nesnellik kullanımı ile ilişkin görüşlerinden yola çıkarak ortaya koymaktadır. Kant nesnelliği bilimsel bilginin bireyin arzu ve isteklerinden bağımsız olarak savunulması ya da doğrulanması olarak değerlendirmiştir. Bu doğrultuda, Kant açısından bir temellendirmenin nesnel olabilmesi onun herkes tarafından sınanabilir ve anlaşılabilir olması durumuna bağlıdır. Popper (2019, s. 68) ise Kant'ın bilimsel bilginin bireyin arzu ve isteklerinden bağımsız olması noktasındaki iddiasını desteklerken, bilimsel kuramların savunulabilir ya da doğrulanabilir olması noktasında farklı bir görüş ortaya koyarak bilimsel kuram veya iddiaların sınanabilir ya da diğer bir deyişle yanlışlanabilir olması gerektiğini belirtmektedir. Ona (2019, s. 68) göre; “bilimsel önermelerin nesnelliği onların öznelerarası sınanabilir olması gerçeğine bağlıdır”.

Bu bağlamda, Popper'ın bilimsel nesnelliğe ilişkin görüşlerini bilimsel önermeler ve ifadeler üzerinden yürüttüğü çıkarımını yapmak yanlış olmayacaktır. Bilindiği üzere, bilimsel uğraş sonucunda elde edilen bilgi nihai olarak önerme ya da yargılarla diğer bilim insanlarının ya da halkın kullanımına ve sorgulamasına açılmaktadır. Dolayısıyla, bilimsel nesnelliğe ilişkin soruşturmalar daha çok önermeler üzerinden yürütülmelidir. Popper (2019, s. 69) bu konuda bilimsel önermelerin olgulara dayanması gerektiğini ve aynı zamanda bireysel ya da öznel kanılardan da bu önermelerin izole edilmiş olması gerektiğini belirtir.

Popper (2019, s. 69) kendi gözlemlerimizin dahi rastlantısal bir ilişki sonucunda ortaya konulmadığı takdirde ya da tekrar eden gözlemlerle desteklendiği ve diğer kişiler tarafından yapılan sınamalar sonucunda başarılı olduğu zaman bilimsel olarak ciddiye alınabileceğini ifade etmektedir. Popper'a (2019, s. 69) göre; yalnızca yasalara uygun olarak yeniden yapılandırılabilme imkânı olan ilke olarak öznelerarası sınanabilirliğe izin veren önermeler bilimsel bir önem taşımaktadır. Popper işte bu tarz önermeleri Viyana Çevresinde de kullandığı üzere protokol önermeleri ya da temel önermeler olarak kabul eder. Protokol önermeler dış dünyadaki olguları yalın ve basit bir şekilde yansıtabilme imkânına sahip olan olgusal içerikli önermelerdir. Yaşantıyı betimleyen tümceler Otto Neurath ve Rudolph Carnap tarafından protokoller (tutanaklar) olarak nitelendirilmektedir. Bu doğrultuda protokol önermeler ile aktarılan bilimsel bilgi öznelerarası sınamaya yani herkes

tarafından test edilmeye açık bir hale gelerek arzu edilen bilimsel nesneliliği sağlayabilme kapasitesine sahip olmaktadır.

Popper'a (2019, s. 69-70) göre; bilimsel olarak önem teşkil eden fiziksel *etkinin* deney yönergesine uyan herkes tarafından her zaman yeniden oluşturulabilmesi, bilim insanları tarafından dikkate alınmasında belirleyicidir. Diğer türlü bir fizikçinin yeniden test edilebilme kurallarını ve yöntemlerini vermediği gizli ya da öznel bir fiziksel *etkiden* kendi güçlü inançları ya da kanıları sonucunda bahsetmesi sınamaların yapılamamasından dolayı bilim dünyasında düşürünü olarak kabul edilecektir. Bu açıdan, bir fizikçinin kendi inancı ve kanıları doğrultusunda ileri sürmüş olduğu test edilemeyen görüşler psikolojik araştırmanın dışında hiçbir bilimsel çalışmaya konu olamaz. Hatta psikolojik çalışmaya konu olabilmesi için bu verinin dahi nihai olarak öznelerarası sınamadan geçmesi gerekmektedir:

Öznel kanısal yaşantılar hiçbir zaman bilimsel önermelerin doğruluğunu savunamaz, tersine bilimde yalnızca görgül-ruhbilimsel araştırmanın bir nesnesi olarak rol oynayabilir... Kanısal yaşantıların yoğun olması bile bu durumu değiştirmez: Ben kendimi, bir önermenin doğruluğuna, bir algının apaçıklığına, bir yaşantının kanısal gücüne inandırmış olabilirim, tüm kuşklar bana saçma gelebilir; peki bilim, bu önermeyi bu nedenle benimseyebilir mi? ... böyle bir yaklaşım, önermenin nesnellik karakteriyle bağdaşmaz. Bu şekilde kesin bir kanıya vardığım “gerçek durum” nesnel bilimde yalnızca ruhbilimsel varsayım olarak ortaya çıkabilir. Şüphesiz bu varsayımda öznelerarası sınamalardan geçmelidir. (Popper, 2019, s. 70)

Popper (1989, s. 191) ayrıca doğa bilimlerini çalışma konusu edinen bilim insanının tutumunun sosyal bilimcinin tutumundan daha nesnel olduğu konusundaki bir düşüncenin tamamen yanlış olacağını belirtmektedir. Hatta öyle ki sosyal bilimcilere kıyasla doğa bilimcileri kendi fikirlerini tek taraflı bir şekilde desteklemeye aşırı derecede bağımlıdır. Bu doğrultuda, en büyük fizikçilerden bazıları yeni fikirlere karşı çıkmak ya da engel oluşturmak amacıyla güçlü engeller oluşturan okullar kurmaktadır. “Doğa bilimlerinin tarihi hakkında bir fikri olan herkes, bu alanda yapılan tartışmaların birçoğunda görülen inatçılıkların farkındadır” (Popper, 1989, s. 191).

Bilim insanlarının araştırmalarına eşlik eden kabullerinden, kişisel ön yargılarından ve değer yargılarından tam anlamıyla sıyrılmayacağımızı ifade eden Popper (1989, s. 189), bilimsel nesnelliğin, bir bilim insanının kendi açık fikirliliği, tarafsızlığı ve nesnelliğinin dışında başka bir yerde aranması gerektiğini ifade etmektedir. Popper (1995, s. 236) çözümü, bilimsel yöntemin kamusal doğasında ve değerden bağımsız (*value-free*) bilim anlayışı olarak adlandırdığı düşüncede bulmaktadır. İşte olgusal içerikli protokol önermelerinin öznelarası sınamaya tabi tutulması, arzu edilen bu bilimsel nesnelliği sağlayabilecek bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bununla birlikte Popper, olgular ve değerler arasında bir ayırım yapmaktadır. Bilimsel teorilerin açıklamaya çalıştığı olguların aksine, değerler bilimin yöntem ve araçlarıyla çalışılmayacak konulardır. Bu nedenden dolayı değerler, bilimsel çalışmanın alanı dışında tutulmalıdır. Popper'ın bu noktada önerisi bilimsel çalışmaları buluş bağlamı ve doğrulama bağlamı ya da keşif ve gerekçelendirme bağlamı¹ olmak üzere ikili bir ayırım doğrultusunda ele almaktır (Gillies, 2018, s. 30). Popper'a (2005, s. 8) göre; kuramların keşfedilmesi sürecindeki bilim insanının kavrayışını etkileyen değerler gibi sezgisel ve rasyonel olmayan tutumların buluş bağlamı içerisinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Keşif sonucunda ortaya konulan kuramın ya da problemin sınanması ya da test edilmesi ya da yanlışlanabilmesine yönelik girişimlerin ise doğrulama bağlamı içerisinde ele alınması gerekmektedir. Popper (2005, s. 8) bilim insanını keşfe götüren adımların rasyonel inşasının yapılmasının her zaman mümkün olmadığını çünkü keşfin rasyonel olmayan yaratıcı bir unsurunun bulunduğunu ya da kendi ifadesiyle (2005, s. 55) her keşfin irrasyonel bir unsur içerdiğini belirtmekte ve bu doğrultuda keşif bağlamını araştırmanın psikolojisi olarak adlandırmaktadır. Böylece, bilimsel keşfin mantığının olamayacağını, yalnızca bilimsel test etmenin mantığının mümkün olduğunu ifade etmektedir (Yardımcı, 2019, s. 390). Bu bağlamda, Popper (2015, s. 68-70) bilimsel nesnelliği temin edebilmek amacıyla bilimin yöntem ve

¹ Konuya ilişkin ayrıntılı bilgiye belirtilen makaleden ulaşabilirsiniz: Yardımcı, A. B. (2019). Bilimsel Bilginin Sosyolojisi ve Keşif-Gerekçelendirme Ayrımı Üzerine. FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi, (28), 387-403.

araçları ile değerlerin çalışılmayacağını belirterek onları bilimin çalışma alanı dışına çıkarmaktadır. Belirtildiği üzere bilimsel nesnellik, bilimsel önermelerin öznelerarası sınanabilir olması ile ilişkili olarak ortaya konulmaktadır.

Popper değerden bağımsız bilim anlayışı ve bu doğrultuda bilimsel nesnellik düşüncesini 1934 yılında yayınladığı “Bilimsel Araştırmanın Mantığı” adlı eserinde aktarsa da konuya ilişkin diğer düşüncelerini 1945 yılında yayınlanan “Açık Toplum ve Düşmanları” adlı kitabının bilgi sosyolojisine yönelik eleştirilerine yer veren ikinci cilt yirmi üçüncü bölümde yer vermektedir. Bu bölümde, Popper’ın bilimsel nesnellik konusundaki görüşlerinde sosyolojik unsurların ön plana çıkması dikkat çekmektedir. Popper burada bilimin sonuçları bakımından değil, yöntemleri bakımından ele alınması gerektiğini belirtmektedir. Bu noktada öznelerarası sınanabilirlik düşüncesinden yola çıkarak vurguladığı bilimsel nesnellığı aynı kavram çerçevesinde bilimsel yöntemin kamusal doğasına yönelik tespitleri ile ilişkilendirerek ortaya koymakta ve bir bakıma bilimsel nesnellığı ilk başta kaçınmak istediği sosyolojik ya da örgütsel unsurlara dayandırarak, öznelerarası test edilebilirliği sosyal yönleri ile vurgulayarak aktarmaktadır.

Popper eserin ilgili kısmında ilk olarak bilimsel bilginin toplumsal koşullar tarafından belirlendiği görüşünü ileri süren bilgi sosyolojisinin iddialarına karşı çıkmaktadır. Popper (1989, s. 188) “bilimsel düşüncenin toplum tarafından belirlenen bir atmosfer içinde geliştiğini” öne sürmektedir. Toplumsal ortam bilimsel bilgiyi oluşturan kişiler üzerinde kendilerine apaçık doğru gibi gelen unsurları hazır olarak sunmaktadır. Bundan dolayı, bilgiyi meydana getiren kişiler bir ön yargıya sahip olduklarının farkında değildir. Bu farkındalık ancak farklı bir topluluktan gelen kişi tarafından anlaşılabilir bir farkındalıktır. Fakat bu durumda da başka bir topluluğa ait olan kişide kendi ön yargı ve varsayımlarına sahip olacaktır. Dolayısıyla, bilgi sosyologları farklı varsayımlar sisteminin her birine topyekûn ideoloji adını vermektedirler. Popper’a (1989, s. 189) göre; bilgi sosyologları farklı topyekûn ideolojiler arasında bağlantı kurmanın mümkün olmamasından yola çıkarak toplumsal değerlerden ve kültürden kendisini soyutlayabilecek ya da bağlarını minimum düzeyde tutabilecek “özgür” kişilerin topyekûn ideolojilerin ve bunların bilinç altındaki yansımalarının farkına varması ile yüksek

nesnellik seviyesine ulaşabilmenin mümkün olacağını iddia etmektedir. Popper (1989, s. 190) böylesi bir ruhsal ve toplumsal çözümleme girişiminin başarısız olacağını ifade etmiştir çünkü topyekün ideolojilerin farkına varan ve böylesi bir kavrayışa sahip olan biri aslında kendi grubunun nesnelliğe ulaşmış seçkinler topluluğu olduğuna inanarak topyekün ideolojinin bir unsurunu oluşturmaktadır.

Popper (1989, s. 191) aynı zamanda bilgi sosyolojisindeki girişimlerin bilginin daha doğrusu bilimsel yöntemin ya da bilimsel bilginin sosyal yönlerini anlama noktasında daha büyük bir başarısızlık gösterdiğini ifade etmektedir. Bu başarısızlığın nedeni bilimsel nesnelliğin bilgi sosyologları tarafından bilim insanının zihninde yürütülen bir süreç ya da bu sürecin ürünü olarak bilimi ve bilimsel bilgiyi ilişkilendirmesinden kaynaklanmaktadır. Popper (1989, s. 191) açısından, bilimsel nesnelliğin bilim insanının müstakil zihinsel işleyişleri doğrultusunda ele alınması içinden çıkılamayacak karmaşıklıklara yol açmakta ve bilimsel nesnelliği ifade etmeyi daha da imkânsız hale getirmektedir.

Bilimsel nesnellik, toplum bilimsel bilgi kuramının safdilce kabul ettiği gibi, bireysel bilimcinin kişisel tarafsızlığına ve nesnelliğine dayansaydı, ona elveda dememiz gerekirdi. Aslında bir bakıma bilgi toplumbilimcilerinden [bilgi sosyolojisinden] de daha şüpheci olmamız gerekir; çünkü, hepimizin kendi önyargı sistemlerimizin (bu terim yeğlenirse, topyekün ideolojilerimizin) kurbanları olduğumuz, birçok şeyleri kendinden belli sayarak eleştirmeksizin, hatta eleştirinin gerekli olmadığına inanarak, kabul ettiğimiz kuşkusuzdur; bilim adamları da kuralın ayrıcası değildir, her ne kadar kendilerini özel alanlarında yapma olarak birtakım önyargılardan arıtmış olsalar bile. Ne var ki, bu arınmayı toplumsal-çözümleme ya da benzer bir yöntemle gerçekleştirmemişlerdir; ideolojik hatalarını anlayabilecekleri, toplum-çözümlemesinden geçirip arıtabilecekleri daha yüksek bir düzeye çıkmaya kalkışmamışlardır. Çünkü bireysel akılların daha nesnel kılınmasıyla adına “bilimsel nesnellik” dediğimiz şeye varmak imkânsız olurdu. Hayır, bu terimden çoğu zaman anladığımız şey, başka temellere dayanmaktadır. Bu bir bilimsel yöntem sorunudur. Ve işin garip tarafı, nesnellik sıkı sıkıya bilimin toplumsal yönü ile bilimin ve bilimsel nesnelliğin bireysel bir bilimcinin “nesnel olma” çabalarının değil, birçok bilim adamının iş birliği yapmalarının bir sonucu olmasıyla ilgilidir. (Popper, 1989, s. 191)

Bu bakımdan, Popper (1989, s. 192) bilimsel nesneliliği bilimsel yöntemin öznelarası sınanabilirliği olarak ifade etmekte ve kendilerini bilgi sosyologları olarak adlandıran kişilerin bilimin bu sosyal yönünü neredeyse tamamıyla göz ardı ettiğini ifade etmektedir. Popper bilimsel yöntemin kamusal karakterini, doğa bilimlerinin yöntemlerine ilişkin tespitlerinden yola çıkarak özgür eleştiri ve uyuşmayan amaçlarla söz etmekten kaçınmak üzere ikiye ayırmaktadır. Bunlardan ilki özgür eleştiri ve söylem bağlamında ele aldığı bilimsel yöntemin kamusal doğasıdır. Popper'a (1989, s. 192) göre; bilimde otorite yoktur. Bu bakımdan, bilimsel düşünce her şeyin eleştirilebilmesi anlamına gelmektedir. İkinci olarak, bilimde gözlemlere ve deneye dayanan deneyimin, anlaşmazlıkların tarafsız hakemi olduğu gerçeğidir. Bu bakımdan deney, isteyen ve çaba gösteren herkes tarafından tekrar edilebilmesi bakımından kamusal olarak değerlendirilmektedir. Bilimsel tartışmalarda öznel kanılardan ve yanlış anlamalardan kaçınmak için bilim insanları teorilerini sosyal veya kamusal deneyimlerle çürütülebilecekleri, doğrulayabilecekleri ya da sınavabilecekleri bir biçimde formüle etmeye çalışmaktadır. Böylece, bilimsel kuramları anlayıp denetleme bilgisine sahip olan herkes gereken sınamaları tekrar ederek kendi başına karar verebilmektedir. Popper açısından, bilimsel nesneliliği temin eden öznelarası sınanabilirliği de tanımlayan tavır tam olarak budur.

Her şeye rağmen, öznel ve yanlı sonuçlara ulaşan kişilerin önüne geçilemeyeceğini belirten Popper (1989, s. 192), bu tarz taraflı bireysel girişimlerin bilimsel nesneliliği ve eleştirel tavrı temin etmek amacıyla kurulan laboratuvar, bilimsel süreli yayınlar ve kongre gibi toplumsal kurumlar tarafından bertaraf edileceğini vurgulamaktadır. "Bilimsel yöntemin bu yönü kamu denetimini mümkün kılmak üzere hazırlanmış kurumların ve özgürce dile getirilmiş kanıların, (küçük bir uzmanlar çevresiyle sınırlı olsalar bile) neler başarabileceğini göstermektedir" böylece Popper (1995, s. 237) eleştiri olanaklarını iyileştirerek ve genişleterek bilimde nesneliliği mümkün kılan ve destekleyen toplumsal kurumlara sonraki görüşlerinde ayrıca özel bir önem vermektedir.

Popper (1989, s. 192) bilimsel yöntemin sonuçları bakımından değil yöntemleri açısından değerlendirme yaparak bilimsel nesneliliği bilimsel yöntemin toplumsal ya da kamusal karakterinin bir ürünü olarak ifade

etmektedir. Bilimin yöntemleri açısından neden ele alınması gerektiğini de bir örnek ile sebepleri ile aktarmaktadır:

Bu düşünceleri, bilimsel yöntemin kamusal niteliği sorununa uygulamak için Robinson Crusoe'nun adasında fizik ve kimya laboratuvarları, astronomi gözlemleri kurmayı ve baştanbaşa gözlem ve sınamalara dayanan birçok makale yazmayı başardığını varsayalım. Hatta sınırsız vakti olduğunu ve sonuçları bugün bilginlerimizin kabul ettikleri sonuçlarla uyuşan bilimsel sistemler kurup betimlemeyi bile başardığını varsayalım. Bu Crusoe'cu bilimin niteliğini göz önüne alan bazıları, ilk bakışta onun “vahiy bilimi” olmayıp gerçek bilim olduğunu öne sürmek eğiliminde olurlardı (...). Bu Crusoe'cu bilimin vahiysele türden olduğunu, onda bilimsel yöntemin bir öğesinin eksik olduğunu, onun için de Crusoe'nun bizim vardığımız sonuçlara varmış olmasının hemen hemen medyumun durumunda olduğu kadar rastlantısal ve mucizevi olduğunu iddia ediyorum. Çünkü vardığı sonuçları destekleyecek kendinden başka kimse yoktur; özel düşünsel tarihesinin kaçınılmaz ürünleri olan önyargılarını düzeltmesine ve vardığı sonuçların çoğunun oldukça düşküsel yaklaşma biçimlerinin ürünü olmasından ileri gelen, vardığı sonuçların içsel imkanları hakkındaki o garip görmezlikten kurtulmasına yardım edecek kimse yoktur. (Popper, 1989, s. 193)

Sonuç olarak Popper, bilimsel nesnellik olarak belirlenen hususun tek başına bilim insanının tarafsızlığı ile ilgili olmadığını, bunun yerine bilim yönteminin toplumsal ya da kamusal karakterinin bir sonucu olduğunu ifade etmektedir. Popper açısından bilimsel nesnellik, araştırmacının (1) çürütülebilir hipotezler ortaya koyma, (2) bu hipotezleri ilgili kanıtlarla test etme ve (3) sonuçları ilgili olan herkesin erişebileceği açık bir şekilde ifade etme özgürlüğü ve sorumluluğundan oluşur (Castle, 1968, s. 809). Dolayısıyla, bilim insanının tarafsızlığı bilimin kamusal doğasının bir nedeni olarak değil, sonucu olarak değerlendirilmelidir.

3. Kuhn: Bilimsel Değerler ve Nesnellik

Popper'ın değerden bağımsız bilimsel nesnellik anlayışına ilişkin görüşlerinin ardından bilimdeki değerlerin rolü ve bilimsel nesnellüğün doğası hakkındaki tartışmanın seyri Thomas Kuhn'un çalışmalarından önemli ölçüde etkilenmiştir. Kuhn'un 1962'de yayımladığı “*Bilimsel*

Devrimlerin Yapısı” adlı eseri, bilimsel teorilerin mantıksal analizlerini yapmak, açıklamak, doğrulamaktan daha çok bu unsurları psikoloji, sosyoloji, bilim tarihi açısından değerlendirmekle ilgili olmuştur. Bu doğrultuda, Kuhn bilimsel nesnellikle ilgili görüşlerini bu unsurları göz önünde bulundurarak bilim insanına yol gösterecek değerler çerçevesinde ortaya koymaktadır.

Öncelikle belirtmek gerekir ki nesnellığı bir değer olarak kabul edebiliriz (Reiss & Sprenger, 2020). Bir şeye objektif ya da nesnel demek, onun bizim için belirli bir önemi olduğu anlamına gelmektedir. Bilimsel iddialar, yöntemler, sonuçlar ve bilim insanları az ya da çok objektif olabilmektedir. Nesnellik bir derece meselesidir ve değerde buna paralel olarak belirlenmektedir. Değerlerin rolü bilimsel süreçlerin dört aşamasında belirleyici olmaktadır. Bunlar; bilimsel araştırma problemlerinin seçilmesinde, problemle ilişkili olarak kanıtların toplanmasında, bilimsel bir hipotezin veya teorinin bu kanıtlar temelinde probleme yeterli bir cevap olarak kabul edilmesinde ve son olarak bilimsel araştırma sonuçlarının uygulanması ve yaygınlaştırılmasındadır. Bu doğrultuda, bilim insanları genel olarak değerlerin bilimsel araştırma probleminin seçimi ve bilimsel araştırma sonuçlarının uygulanmasında değerlerin rolünün olduğunu kabul etmektedir. Burada, probleme ilişkin olarak verilerin toplanması ve bu veriler ışığında kurama bir cevap verilmesi noktasında değerlerin bir rolünün olup olmadığı sorgusu tartışmalara yol açmaktadır. Hatırlanacağı üzere, Karl Popper araştırma konusunun seçimi ya da hipotezin belirlenmesine yönelik hususları keşif bağlamı içerisinde değerlendirmekte ve bu bağlam içerisinde psikolojik ve sosyolojik unsurların olmasını doğal karşılamaktadır. Ancak, aynı unsurların kuramlar ya da hipotezlerin değerlendirilmesi ve sınanması sürecinde yer alamayacağını belirterek gerekçelendirme bağlamı içerisinde psikolojik, sosyolojik faktörlerin ve değerlerin yer alamayacağını belirterek bilimsel nesnellik düşüncesini ortaya koymaktadır. Kuhn’un (1992, s. 27) ifade ettiği gibi ‘Sir Karl’, ‘bilginin psikolojisini’ veya ‘sübjektifliği’ni sürekli reddederek, bunun yerine ilgisini ‘bilginin mantığı’ veya ‘objektivitesi’ üzerinde yoğunlaştırmakta ısrarlı bir tutum takınmıştır. Bireylerin psikolojik dürtülerinden çok, bilginin mantıksal nedenleri olduğunu öne sürdüğü yer, en köklü çalışması olan ‘Bilimsel Keşfin Mantığı? (The Logic of Scientific

Discovery)'dır. Bu bakımdan, Popper ve Kuhn arasındaki tartışmanın merkezinde yer alan husus kanıtların toplanması, değerlendirilmesi ve bilimsel kuramların kabul edilmesinde değerlerin bir rolünün olup olmadığı ile ilgilidir.

Kuhn'un (1962) "Bilimsel Devrimlerin Yapısı" adlı eserinde bilimselliğin nihai olarak bir grup insanın kararına bağlı olduğunu ileri sürerek bilimsel kuramların kabul edilmesi noktasında sosyolojik unsurlara yer vermektedir. Onun bu analizleri temel olarak bilim insanlarının araştırma problemlerini tespit etme noktasında onların kavramsal çerçevesini belirleyen metodolojik varsayımlar ve tekniklerin değerlendirilmesi üzerine kuruludur. Kuhn bilim insanlarının araştırmalarına eşlik eden bu kabulleri kısaca paradigma olarak tanımlamaktadır. Kuhn'a (2014, s. 80) göre; paradigma bir bilim alanındaki çalışmaları tanımlayan kucaklayıcı çerçevedir. Paradigma bilim insanları topluluğu tarafından paylaşılan ve o topluluğun araştırmasını yönlendiren sembolik genellemeler, metafiziksel taahhütler, değerler ve örnekliklerdir, genel olarak belirli bir dönem içerisinde evrensel olarak kabul gören ve uygulayıcılar topluluğuna model problemler ve çözümler sunan bilimsel çalışmalardır (Siegel, 2013, s. 47). Bu bakımdan, Kuhn'un bilime ilişkin çözümlemelerini anlayabilmenin temel unsuru paradigma kavramını iyi analiz etmekten geçmektedir, çünkü o, Popper'ın ve kendinden önceki düşünürlerin savlarından ayrı olarak bilimin doğruya yaklaşıyor olduğu şeklindeki geleneksel varsayımı neden terk etmemiz gerektiğini açıklamaktadır. O bilim tarihine yönelik yapmış olduğu araştırmalar neticesinde bilimlerin düşünüldüğü gibi doğrusal ve birikimsel bir şekilde ilerleme kaydetmediğini tam aksine bilimsel kuramların ve bilgilerin gelişim sürecinin kırılmalar, kopmalar ve devrimlerle meydana geldiğini ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda, Kuhn (1962) paradigma kavramını merkeze alarak bilimsel gelişim süreçlerini olağan bilim öncesi dönem, olağan bilim dönemi, bilimsel devrimler olmak üzere üç temel başlık içerisinde ele almaktadır. Kuhn (1962) tarafından çalışma alanı içerisinde karşılaşılan sorunları açıklayan baskın bir paradigmanın olmadığı dönem olağan bilim öncesi dönem olarak adlandırılırken, tüm sorunlara cevap verebilecek nitelikte olan baskın bir paradigmanın olduğu dönem ise olağan bilim

dönemi olarak belirlenmekte, sorunları çözmekte yetersiz kalan mevcut paradigmanın yerine yeni bir paradigmanın geçtiği dönem ise bilimsel devrimler dönemi olarak değerlendirilmektedir. Konuyla ilişkili olması bakımından kuram seçimlerinin sıklıkla görüldüğü olağan bilim dönemini ön plana çıkarmakta yarar vardır. Olağan bilim döneminde bilim insanları mevcut paradigmaya bağlı olarak karşılaştıkları sorunları yine mevcut paradigmanın onlara sağlamış oldukları araçlarla çözmektedirler. Bulmaca çözme faaliyeti olarak adlandırılan bu durum bilimselliğinde bir ölçütü olarak Kuhn (1962) tarafından ileri sürülmektedir. Bilimsel devrimler döneminde ise kuram seçimine ilişkin standart bir ölçütün olmayacağı Kuhn tarafından vurgulanmaktadır (Sankey, 2021, s. 9). Bilim insanlarının paradigmalar arasındaki devrimsel geçişte yaptıkları seçim, ortak bir dizi metodolojik standart temelinde yapılamaz. Paradigmalar, kısmen ortak standartların eksikliğinden ve aynı zamanda ayrıık problem dizilerine yönlendirildiğinden dolayı eşölçülemezdir.

Bununla birlikte, Kuhn'un 1970 yılından önce yapmış olduğu çalışmalarda aktarmış olduğu görüşlerinde paradigmaya ilişkin düşüncelerinden yola çıkarak rekabet içerisinde olan farklı paradigmalar arasında ortak bir ölçümün ya da kıyaslanmanın yapılamayacağı yönündeki eşölçülemezlik tezi ve gözlemlerimizin kuram yüklü olduğu ya da diğeri bir deyişle mevcut paradigmaya bağlı olmadan nötr bir gözlemin yapılamayacağı yönündeki kuram yüklülük tezleri neticesinde bilim felsefecileri bakımından sıklıkla rölativist ve irrasyonalist olarak atfedilmektedir. Kuhn'un özellikle eşölçülemezlik ile ilgili görüşleri doğrultusunda bilimin temel bir özelliği olarak karşımıza çıkan bilimsel nesnellığı yakalayamadığı ve bu tez ile objektif değerlendirmeyi imkânsız hale getirdiği düşünülmektedir. Kuhn'un bu eleştirilere ilişkin 1970 yılında "Bilimsel Devrimlerin Yapısı" adlı kitabına eklediği kısımları ve "Asal Gerilim: Bilimsel Gelenek ve Değişim Üzerine Seçme İncelemeler" (1977) yapıtında ileri sürmüş olduğu cevapları analiz edildiği takdirde aynı zamanda onun bilimsel nesnellığe ilişkin düşüncelerini de elde edebilme imkânı ortaya çıkmaktadır.

Kuhn 'Asal Gerilim' kitabının "Nesnellik, Değer Yargısı ve Kuram Seçimi" (1977, s. 320-339) başlıklı bölümünde bilimsel nesnellik düşüncesine ve kuram seçiminde değerlerin rolüne ilişkin görüşlerini açıkça ortaya koymaktadır. Bu bölümde Kuhn (1977, s. 322), bilim

insanlarına kuram seçiminde temel oluşturacak ortak beş bilimsel değer tespit etmektedir. Başlıca bilimsel değerler kesinlik, tutarlılık, kapsamlılık, yalınlık ve verimlilik (Kuhn, 1994, s. 383).

Birincisi, bir kuram doğru [Kesin] ve sağın olmalıdır. Kendi alanında, diyeceğim, bir kuramdan çıkarsanacak sonuçlar, var olan deneyler ve gözlemlerin sonuçlarıyla tanımlanmış bir uyuma içinde olmalıdır. İkincisi, bir kuram tutarlı olmalıdır, ama yalnız içten olarak ve kendi kendisiyle değil, ayrıca, doğanın birbiriyle ilintili görünümüne uygulanabilir ve yürürlükteki kabul edilmiş öbür kuramlarla da tutarlı olmalıdır. Üçüncüsü, bir kuramın geniş bir etki alanı olmalıdır: Özellikle, bir kuramın sonuçları, özel gözlemlerin, yasaların ya da işin başında kendisinin açıklamaya dönük olduğu, alt-kuramların çok ötesine uzayabilmelidir. Dördüncüsü, sıkıca öbürlerine bağlı olarak, bir kuram yalın olmalıdır; diyeceğim, kendisinin yokluğunda tek tek yalıtılmış olan ve birtakım olarak da karmakarışık bir durumda bulunan olayları bir düzene sokmalıdır. Beşincisi, bu âdeti daha az standart bir madde gibidir, ama günümüzde bilimsel kararlarda özel bir yeri vardır, bir kuram, yeni bilimsel bulguların araştırılmasında verimli olmalıdır: Diyeceğim, daha önceden bilinenler arasında daha önce dikkate alınmamış ya da yeni olayları ortaya çıkarmalıdır. Bu beş belirgin nitelik -doğru ve sağın olma [kesinlik], tutarlılık, etkinlik alanı olma [kapsamlılık], yalınlık ve verimlilik-, bir kuramın uygunluğunu değerlendirmede standart ölçütlerdir hep birden. (Kuhn, 1994, s. 383)

Bilim insanları bu değerler çerçevesinde kuramlar arasında daha iyi olan kuramı tercih edebilecektir. Ancak Kuhn, bilim insanlarının bu değerler çerçevesinde tercihte bulunurken onların değerlendirmeleri arasında farklılıklar olabileceğini de belirtmektedir. Kuram seçiminde aynı değerler dizisini kullanan bilim insanlarının aynı karara varmaları beklenemez. Kuhn bilim insanları arasında farklı sonuçların ortaya çıkmasının iki temel nedeni olduğunu belirtir. İlk olarak, değerlerin kendisi kesin değildir, bu nedenle bilim insanları bireysel bir değer yorumlanması ve uygulanmasında farklılık gösterebilir. İkincisi, değerlerin birbiriyle çelişmesi mümkündür. Örneğin, kesinlik, bir teorisin seçimini dikte edebilirken, kapsamlılık karşıt kuramı kapsayabilir (Kuhn, 1977, s. 322; Sankey, 2021, s. 10). Dolayısıyla, “değerler ne hep aynı tercihi dikte ederler ne de hep aynı şekilde uygulanabilirler” (Kuhn, 1992, s. 27).

Kuhn (1992) hangi kuramın daha iyi olduğuna yönelik yapılan kuram seçiminin Popper'ın iddia ettiği gibi mantığın geçerli yasalarının göz önünde bulundurulması ile kuramların sürekli olarak test edilmesinden ibaret olamayacağını belirtmektedir. Kuhn (1994, s. 382) herhangi bir ölçütün bilimsel grubun kararından daha iyi olmayacağını ifade eder. Bununla birlikte, Kuhn (1994, s. 392) rekabet içerisinde olan kuramlar arasında bilim insanlarının tercihlerinin sadece ortak kriterlere bağlı olmadığını, ayrıca, bireysel yaşamöyküsü ve kişiliğe bağlı olan, kişilikle ilintili etkenlerle de bağlı olabileceğini aktarmaktadır. Görüldüğü üzere, bu tercih sürecinde bilimsel etkinliği gerçekleştiren topluluğun kendi içindeki etkileşimleri yani bilim dışı faktörleri de dikkate almak gerekmektedir. Bu nedenle, Kuhn'un belirlemiş olduğu bu değerler bilimsel kuramların objektif, değere dayalı bir şekilde seçilebilmesine ilişkin ölçütü bir kural olarak değil, bir öneri şeklinde belirlemektedir (Sankey, 2021, s. 9).

Bilimsel değerler teori seçimini standart bir şekilde belirleyemediğinden, Kuhn hem öznel hem de nesnel etkenlerin bireysel teori seçimine katkıda bulunduğunu savunur. Paylaşılan değerler, bilim insanlarının teori seçiminde dikkate aldığı nesnel faktörleri oluştururken, bilim insanlarının belirtilen değerlere yükledikleri önem bakımından ise farklılık göstermektedir (Kuhn, 1994, s. 386). Bununla birlikte Kuhn (1994, s. 394) bilim insanlarının kuram seçiminde bu tür öznel etkenleri kişisel zevk meselesi haline getirmediği konusunda ısrar etmektedir, çünkü bilimsel topluluk bilim insanlarının bu tercihlerini nihai olarak değerlendirmeye tabi tutmaktadır. Sonuç olarak, değerler Kuhn açısından bilimsel nesnellüğün temin edilmesi konusunda ve nesnel tavrın belirlemesi noktasında yol gösterici olması bakımından önem teşkil etmektedir.

Sonuç

Değerlendirmek gerekirse, Popper bilimsel nesnellığe yönelik düşüncelerini belirlerken ilk zamanlarda bilimsel nesnellığı protokol önermelerinin öznelarası sınırlanabilir olması ile ilişkilendirerek ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda, bilim insanları bilimsel faaliyetlerinde kültür, değer ve çıkarlar gibi öznel kanıları ile nesnel çalışmalar arasında bir mesafe ortaya koyabilecektir. Ancak Popper'ın ilerleyen zamanlarda,

bilimsel nesnellığe yönelik bakış açısında bazı değişiklikler ortaya çıkmaktadır. Buna göre; bilimsel nesnellik bilimsel yöntemin sonuçları açısından değil, yöntemleri açısından değerlendirilmekte ve bu doğrultuda bilimsel nesnellik bilimsel yöntemin toplumsal ya da kamusal karakterinin bir ürünü olarak ifade edilmektedir. Bu nokta da Popper'ın bilimsel nesnellik anlayışına ilişkin sosyolojik faktörler dahil olmaya başlamaktadır. Olgusal içerikli protokol önermelerinin öznelarası sınamaya tabi tutulması, Popper tarafından bilimsel nesnellığı sağlayabilecek bir uygulama olarak karşımıza çıkmaya devam etse de daha sonra bu tespitini bilimsel yöntemin kamusal doğasına yönelik tespitleri ile ilişkilendirerek ortaya koyması ve eleştiri olanaklarını iyileştirerek ve genişleterek bilimde nesnellığı mümkün kılan ve destekleyen toplumsal kurumlara bir rol biçmesi, onun bilimsel nesnellik anlayışındaki sosyolojik unsurları gün yüzüne çıkarmaktadır.

Kuhn'un sosyolojik etmen ve değerleri de işin içerisine katarak bir bilimsel nesnellik değerlendirmesi yapması ve bu kapsamda kültür ve değer gibi sosyolojik unsurların bilimsel objektifliğin ayrılmaz bir parçası olduğu vurgusu ise bilimin işleyiş tarzını ve doğasını anlamak bakımından ayrıca bir önem teşkil etmektedir. Bilim insanlarına rehberlik yapacak iyi planlanmış değerler onların rasyonel ve nesnel davranabilmesinin imkânlarını belirlemektedir. Sonuç olarak, bilimde nesnellığı insan unsurunu ve ona ilişkin değerleri göz ardı ederek temin etme çalışması doğru bir girişim olmayacaktır. Bilimlerde nesnellik ölçütünün sosyolojik ve kültürel unsurlarla yakından ilişkili olduğunu bilmek ve bu doğrultuda bilimde nesnellik standardını belirlemeye çalışmak bilimi ve onun bilgisini anlayabilmek açısından daha etraflıca bir kavrayışa imkan verecektir.

Kaynakça

- Castle, E. N. (1968). On Scientific Objectivity. *American Journal of Agricultural Economics*, 50(4), 809-814.
- Gillies, D. (2018). *Yirminci Yüzyılda Bilim Felsefesi* (Çev. M. Tuncel). Ankara: Nobel Yayınları.
- Hanna, J. F. (2004). The Scope and Limits of Scientific Objectivity. *Philosophy of Science*, 71(3), 339-361.

- Kuhn, T. (1992). Keşfin Mantığı Mı Yoksa Araştırmanın Psikolojisi Mi? I. Lakatos & A. Musgrave (Ed.), *Bilginin Gelişimi & Bilginin Gelişimiyle İlgili Teorilerin Eleştirisi* (s. 1-29) içinde. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Kuhn, T. S. (1994). *Asal Gerilim: Bilimsel Gelenek ve Değişim Üzerine Seçme İncelemeler* (Çev. Y. Şahan & S. Özkal). İstanbul: Kabcacı Yayınevi.
- Kuhn, T. S. (1962). *The Structure of Scientific Revolutions*. Chicago: University of Chicago Press.
- Kuhn, T. S. (2014). *Bilimsel Devrimlerin Yapısı* (Çev. N. Kuyaş). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Kuhn, T. S. 1977. Objectivity, Value Judgment and Theory Choice. T. S. Kuhn (Ed.), *The Essential Tension* (s. 320-39) içinde. Chicago: University of Chicago Press.
- Lloyd, E. A. (1995). Objectivity And the Double Standard for Feminist Epistemologies. *Synthese*, 104(3), 351-381.
- Oxford English Dictionary, (2021). Objectivity. Erişim adresi (9 Eylül 2021):
<https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/objectivity?q=objectivity>
- Popper, K. R. (1989). *Açık Toplum ve Düşmanları* (Cilt 2) (Çev. M. Tunçay). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Popper, K. R. (1995). *The Open Society and Its Enemies (The High Tide of Prophecy: Hegel, Marx and the Aftermath)* (Cilt 2) (Çev. K. Lozev). Open Society – Sofia and Zlatorog.
- Popper, K. R. (2005). *The Logic of Scientific Discovery*. London: Routledge Publishing.
- Popper, K. R. (2019). *Bilimsel Araştırmanın Mantığı* (Çev. İ. Aka & İ. Turan). İstanbul: YKY.
- Reiss, J. & Sprenger, J. (2020). Scientific Objectivity. E. N. Zalta (Ed.), *The Stanford Encyclopaedia of Philosophy*. Erişim adresi (11 Eylül 2021):
<https://plato.stanford.edu/archives/win2020/entries/scientific-objectivity/>

- Sankey, H. (2021). Realism and the Epistemic Objectivity of Science. *Kriterion Journal of Philosophy*, 35(1), 5-20.
- Siegel, H. (2013). Relativism, Incoherence, and the Strong Programme. R. Schantz & M. Seidel (Ed.), *The Problem of Relativism in the Sociology of (Scientific) Knowledge* (s. 41-64) içinde. Heusenstamm: Ontos Verlag.
- Türk Dil Kurumu Sözlük, (2021). Nesnellik. Erişim adresi (9 Eylül 2021): <https://sozluk.gov.tr/>
- Yardımcı, A. B. (2019). Bilimsel Bilginin Sosyolojisi ve Keşif-Gerekçelendirme Ayrımı Üzerine. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 28, 387-403.